

Artikel

Recht doen aan verschillen

In gesprek met Martijn van der Steen en Inge Bleijenbergh

Martijn van der Steen

Je kunt niet iedereen hetzelfde behandelen.' Martijn van der Steen valt met de deur in huis. 'Dat klinkt misschien oneerlijk, maar geografische gebieden en groepen mensen zijn verschillend. Je wil dat onderscheid recht doen, maar het levert ook direct problemen op. Want wie krijgt dan wat en waarom? Die vraag is de essentie van elke financieringssysteem. En die komt in onze complexe, diverse en veranderende netwerksamenleving steeds meer onder spanning te staan.'

We bespreken de veranderende samenleving en hoe de culturele sector probeert tegemoet te komen aan de behoeften in de maatschappij, met codes die eerlijke betaling, verantwoord en transparant bestuur, en diversiteit en inclusie moeten regelen. Inge Bleijenbergh is kritisch: 'Je zou ter discussie moeten stellen aan de hand waarvan wij iedereen en alles beoordelen. Welke groepen hebben samen de norm bepaald van wat goed is? De manier waarop diversiteit en inclusie nu wordt verwerkt in het kunstbeleid is een beetje oppervlakkig. Als je echt divers wil zijn, moet je verder gaan dan de Code Diversiteit & Inclusie nu doet', zegt ze. 'Dan moeten ook de mensen die over de subsidieaanvragen beslissen divers zijn, dan moeten de bestuurders van kunstorganisaties divers zijn, en ook de raden van toezicht.'

Hasna El Maroudi

Steeds meer spelers in het culturele veld keren zich tegen de complexiteit en stroperigheid van het cultuurbeleid. Bovendien groeit het aandeel nieuwe makers, zowel in getal als diversiteit. Hoe reageert de gevestigde orde op deze ontwikkelingen? Hasna El Maroudi spreekt met Martijn van der Steen, bijzonder hoogleraar Bestuurskunde aan de Erasmus School of Social and Behavioural Sciences, en Inge Bleijenbergh, hoogleraar Actieonderzoek aan de Radboud Universiteit.

Lenigheid

Gunay Uslu, staatssecretaris voor Cultuur en Media, kondigde vorig jaar oktober aan dat voor de volgende BIS-periode een ‘relatief eenvoudige aanvraagronde’ zou komen, met ‘rust en vereenvoudiging’ (Uslu 2022). Onlangs maakte de Raad voor Cultuur bekend dat alle culturele instellingen die vanaf 2025 subsidie aanvragen, te maken zullen krijgen met strengere naleving van de verschillende codes in de sector. En ze moeten een plan opstellen om vóór 2030 te verduurzamen (Raad voor Cultuur 2023). Rust en vereenvoudiging maar tegelijkertijd ook strengere regels; de ontwikkelingen lijken haaks op elkaar te staan, en kunnen dan ook op kritiek rekenen (Broer 2023). Toetsen op diversiteit – in de breedste betekenis van het woord – ziet er in de Randstad immers anders uit dan in bijvoorbeeld Gelderland.

‘Cultuurbeleid zou gebaat zijn bij situationaliteit. Je moet doen wat voor een bepaalde situatie, persoon of organisatie nodig is’, oppert Van der Steen. ‘Dus teruggaan naar de instrumentenkoffer om te bekijken welk instrument bij welke situatie past. In de praktijk werkt het vaak andersom’, zegt hij. ‘Als je een hamer hebt, dan zoek je overal in de wereld spijkers om op te slaan, om je instrument overal in te zetten. Maar als je naar het culturele veld

kijkt, dan heeft een instelling, gezelschap of maker misschien niet vier jaar lang subsidie nodig, maar korter of langer. En wie weet zitten die vooraf vastgelegde KPI’s (Key Performance Indicators, red.) de organisatie alleen maar in de weg om te kunnen doen waarvoor ze de subsidie krijgen.’

Bleijenbergh onderschrijft dat. ‘Bepaalde groepen hebben een beter sociaal netwerk en sociaal kapitaal, ze kunnen makkelijker de taal schrijven die subsidiegevers willen lezen’, zegt ze. ‘We moeten onderkennen dat niet iedereen in staat is om gelijke toegang te krijgen tot die subsidies. Dat heeft ook te maken met wat je op papier zet.’ Ze is dan ook voorstander van zo kort mogelijke aanvraagformulieren en het liefst ziet ze dat de verplichting om dingen vast te leggen zo klein mogelijk is. In tegenstelling tot de gevestigde orde, moeten kleinere gezelschappen iedere vier jaar vechten voor hun bestaan’, zegt ze. ‘Het vraagt om lenigheid van die kleine organisaties om de juiste kennis in huis te hebben, de juiste termen en formuleringen te kennen om de subsidiegever tegemoet te treden.’

‘Makers zijn veel tijd kwijt aan het schrijven van voorstellen’, ziet ook Van der Steen. ‘Het is inefficiënt omdat het veel tijd kost, én het levert onzekerheid op omdat het moeilijk is om op →

een rustige manier een bedrijfsvoering op te bouwen', zegt hij. Het gevolg is ambigu: 'Het gaat ten koste van het creatieve proces, waar al die fondsen nu juist voor worden aangeschreven. Er zit iets raars in die procedure, want die maakt dat veel tijd weggezogen wordt uit hetgeen je via die bureaucratie probeert te promoten; kunst en cultuur. Dat systeem is zo opgezet om te controleren of het geld goed besteed wordt, maar ook omdat er meer vraag dan geld is', zegt hij. 'Dus probeert men via een heel intensieve procedure het "eerlijk" te doen. Om te voorkomen dat iemand kan zeggen op oneerlijke gronden afgewezen te zijn.'

'Continuïteit is belangrijk', vervolgt Van der Steen. 'Als iets een aantal jaar bestaat en een zeker publiek aan zich heeft weten te binden, dan verdient het vaak ook dat we het blijven ondersteunen. Er ontstaat alleen zoveel variëteit in onze samenleving, met nieuwe stromingen, groepen, nieuwe ideeën en nieuwe geluiden, en dat wil je ook letterlijk een podium bieden en ondersteunen. Een goede verdeelsystematiek moet daar ruimte voor scheppen.' Van der Steen gaat in zijn pleidooi voor simpele aanvraagprocedures nog een stap verder dan Bleijenbergh. Wat hem betreft zou het met een vorm van open financiering kunnen, een soort basisinkomen voor de kunst- en cultuursector. Dan financiert je niet de uitkomst, maar de capaciteit, in het vertrouwen dat het iets goeds oplevert. 'Je loopt dan misschien het risico dat een paar dingen "mislukken", of dat het niks wordt, maar wat maakt dat uit op het geheel der dingen?' zegt hij. 'De meeste mensen in dit veld zijn heel erg gepassioneerd over het vak dat ze uitoefenen. Die gaan ook zonder allerlei controles, systematiek, regels en kaders gewoon doen waar ze goed in zijn en waar de subsidie voor bedoeld is.'

Groepen bedienen

Met de veranderende samenleving veranderen ook de behoeften en wensen. Ook groeit het aantal groepen dat bediend moet worden, bijvoorbeeld Nederlanders van kleur en zwarte Nederlanders. Het benoemen van met name de dimensie etniciteit, zo valt Bleijenbergh op, gebeurt nog wat bedeesd. 'Het is goed dat de cultuursector aandacht besteedt aan diversiteit', zegt ze, doelend op de Code Diversiteit & Inclusie. 'En het is goed dat diversiteit wordt

Inge Bleijenbergh

aangemoedigd met financiële middelen, waardoor het een positieve stimulans krijgt. Wel mis ik nog een aantal zaken. Zo wordt "ras" of etniciteit nergens genoemd als sociale categorie die met diversiteit te maken heeft.' Ze legt uit: 'Het registreren van ras of etniciteit is een taboe in Nederland als gevolg van de Jodenvervolging in de Tweede Wereldoorlog, maar het is op dit moment één van de belangrijkste dimensies waar we het over moeten hebben. Ook binnen de kunst- en cultuursector. Op het moment dat je wil weten of een groep makers, deelnemers of aanvragers divers is,' vervolgt ze, 'is het goed om te weten of deze vorm van diversiteit ook zichtbaar is. We kunnen niet doen alsof diversiteit alleen een individueel kenmerk is, er is sprake van structurele ongelijkheid tussen groepen, en daar kunnen we de ogen niet voor sluiten, net als het feit dat die ongelijkheid historisch gegroeid is. Dat kun je niet alleen neerleggen bij individuen, we moeten meer inspanning leveren voor structurele gelijkwaardigheid.' Volgens Bleijenbergh zou het goed zijn om de discussie over diversiteit en inclusie te verbinden aan het koloniale verleden van Nederland. Ze wijst erop dat de ongelijke machtsverhoudingen in Nederland, en daarmee ook binnen de cultuursector, het gevolg zijn van het koloniale verleden, en 'dat we die machtsverhoudingen in ogenschouw moeten nemen als we het over inclusie hebben'.

Meer vertrouwen

Het lijkt soms alsof subsidiegever en subsidieontvanger lijnrecht tegenover elkaar staan. Zeker wanneer het gaat over de inrichting van het bestel en de uiteindelijke verdeling van de gelden, kunnen de gemoederen hoog oplopen. In werkelijkheid zijn beiden gebaat bij hetzelfde: een bloeiend en divers cultureel veld. Ook ambtenaren willen niets liever, zegt Van der Steen. Alleen: 'Het systeem is ingericht vanuit de relatie principaal-agent, die suggereert dat de subsidiegever en de subsidieontvanger verschillende belangen hebben', terwijl ze in werkelijkheid dus veel meer naast elkaar staan. Ze kijken er beiden misschien anders naar, maar het doel is voor hen hetzelfde: een rijk en bloeiend cultureel leven.' Over hoe dat beter, of anders zou kunnen, heeft de hoogleraar ook zo zijn ideeën. 'Subsidiegever en ontvanger zouden met elkaar kunnen bespreken wat nodig is, hoe de ontvanger van plan is te laten zien dat het geld goed besteed is en wat ervoor gedaan is. Ze zouden samen een arrangement kunnen bouwen om het gedeelde doel te bereiken. Dat levert meer op dan elkaar een papieren aanbestedingsprocedure in te jagen.'

Bleijenbergh beaamt dat: 'Je moet wel goed opletten wie je uitnodigt aan de gesprekstafel', zegt ze. 'Je loopt anders het risico netwerken te reproduceren die er al zijn, wat vaak netwerken zijn van hoger opgeleiden, of stedelijke netwerken, waardoor ook deze deels uitsluitend kunnen zijn', waarschuwt ze. In lijn daarmee vindt Bleijenbergh dat er meer aandacht zou mogen gaan naar de 'regio'. 'Je ziet bijvoorbeeld dat in de provincie vooral musea worden gesubsidieerd die het culturele erfgoed moeten bewaken. Daarmee wordt de provincie iets exotisch. Een plek waar je kunt zien hoe die regio is ontstaan, terwijl er ook gewoon culturele vernieuwing plaatsvindt. Het zou goed zijn als er ook meer theater-, dans- en muziekgezelschappen uit de regio gesubsidieerd worden.'

Uiteindelijk komt het neer op meer vertrouwen in makers en organisaties. 'Voor jezelf wil je vaak maximale ruimte en vertrouwen', zegt Van der Steen. 'Alleen voor de buurman wil je dat de regels gewoon gelden. Er zit iets dubbelzinnigs in de manier waarop wij ons in het algemeen tot regels verhouden.' Hij noemt de Toeslagenaffaire als voorbeeld. De oorsprong

ervan ligt bij de 'Bulgarenfraude'. 'Nederland stond op z'n kop omdat er – op kleinschalig niveau – werd gefraudeerd met uitkeringsgelden', legt hij uit. 'Daarom hebben we een heel controlesysteem opgetuigd, om dat te kunnen voorkomen.' Dat controlesysteem ziet hij ook terug in de cultuursector, waar de subsidieontvanger eerst moet bewijzen het geld waard te zijn, en na afloop een pakket aan verantwoordingsdocumenten moet aanleveren. Volgens hem kan het een stuk efficiënter met een variant van het basisinkomen, 'omdat je al die controles dan niet meer hoeft te doen. Je kunt dan zoveel geld besparen dat het voor iedereen aantrekkelijk wordt. Alleen, dan moet je accepteren dat er altijd een klein stukje zal zijn dat niet goed gaat. Ik vind dat een acceptabel risico. Laten we het gewoon eens proberen.'

Bleijenbergh trekt een parallel met de wetenschap, waar narratieve beoordelingen een steeds grotere rol spelen. 'In plaats van op scores vinden beoordelingen plaats op grond van verhalen, een zogenoemde narratieve beoordeling. Het maakt een beoordeling niet minder subjectief, maar het is beter te begrijpen waar een plan en een oordeel op gebaseerd zijn.' Ze haalt haar pleidooi voor korte formulieren weer aan. 'Wat ik vervelend vind is dat invulformulieren soms kunnen aanvoelen als een harnas. Het is een mal waarin je gedrukt wordt, en dan kan het maar op één manier.' •

Literatuur

- Broer, Th. (2023) '[Artistieke kwaliteit toetsen aan diversiteitscriteria leidt alleen maar totodeloze verwarring](#)'.
Op: www.vn.nl, 14 april.
Raad voor Cultuur (2023) '[Advies aanvragen en beoordelingsproces BIS 2025-2028](#)'.
Den Haag: Raad voor Cultuur.
Uslu, G. (2022) '[Toekomst culturele basisinfrastructuur](#)'. Tweede Kamer 32820, nr. 485.

Hasna El Maroudi
is freelance journalist
en programmamaker
en richtte in 2019 samen
met Clarice Gargard
het feministische
journalistieke platform
Lilith Magazine op.
Fotografie: Wai Chan